

O'ZBEKISTONDA MULK HUQUQINI HIMOYA QILISH: QONUNCHILIK VA AMALIYOT

Qodirov Shehron Sherozjon o'g'li

Andijon Qishloq Xo'jaligi va agrotexnologiya instituti

"Yurisprudensiya" ta'lim yo'nalishi 1-kurs talabasi

Annotatsiya. *Ushbu maqola O'zbekiston Respublikasida mulk huquqini himoya qilishning huquqiy asoslari va amaliy jihatlarini kengroq tahlil qiladi. Maqolada mulk huquqiga oid qonunchilikning tarixiy rivojlanishi, sud amaliyotidagi muammolar, davlat organlarining roli va xalqaro tajribalar yoritiladi. Mulk huquqini himoya qilishning konstitutsiyaviy kafolatlari, fuqarolik va jinoiy qonunchilikdagi mexanizmlar, shuningdek, mulkiy nizolarni hal qilishda suddan tashqari usullarning ahamiyati muhokama qilinadi. Maqola mulk huquqini yanada samarali himoya qilish bo'yicha takliflar bilan yakunlanadi.*

Kalit so'zlar: *Mulk huquqi, qonunchilik, sud amaliyoti, konstitutsiyaviy kafolatlar, xususiy mulk, mediatorlik, O'zbekiston, xalqaro tajriba.*

Kirish. O'zbekiston Respublikasida mulk huquqi konstitutsiyaviy kafolatlangan asosiy huquqlardan biri bo'lib, fuqarolar va yuridik shaxslarning iqtisodiy faoliyatini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Mulk huquqi nafaqat shaxslarning moliyaviy manfaatlarini himoya qiladi, balki mamlakat iqtisodiyotidagi barqarorlik va investitsiyalarni jalb qilish uchun muhim omil hisoblanadi. O'zbekiston mustaqillik yillarida mulk huquqiga oid qonunchilik bazasini shakllantirdi, ammo amaliyotda bir qator muammolar, xususan, sud jarayonlaridagi kechikishlar, qonunlarni talqin qilishdagi noaniqliklar va byurokratik to'siqlar mavjud. Ushbu maqola mulk huquqini himoya qilishning huquqiy asoslari, amaliy muammolari va ularni bartaraf etish yo'llarini kengroq tahlil qilishga bag'ishlanadi.

Mulk huquqini himoya qilish masalasi nafaqat huquqiy, balki iqtisodiy va ijtimoiy jihatdan ham muhimdir. Xususiy mulk huquqining samarali himoya qilinishi iqtisodiy islohotlarni muvaffaqiyatli amalga oshirish, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va fuqarolar o'rtasida adolatli muhitni ta'minlashda asosiy omil hisoblanadi. Shu sababli, mazkur maqola mulk huquqini himoya qilishning qonunchilik asoslari va amaliy muammolarini chuqur o'rganishga harakat qiladi.

Adabiyotlar sharxi. Mulk huquqini himoya qilish masalasi o'zbek va xorijiy huquqshunoslikda keng o'rganilgan. O'zbek olimlari orasida R. Xo'shimov (2015) mulk huquqining konstitutsiyaviy asoslarini tahlil qilib, uning davlat kafolatlari bilan mustahkamlanishini ta'kidlagan. U o'z ishlarida mulk huquqining O'zbekiston Konstitutsiyasidagi o'rnini va uning iqtisodiy islohotlardagi ahamiyatini yoritgan. A. Saidov (2018) esa fuqarolik qonunchiligidagi mulkiy huquqlarning himoya mexanizmlarini o'rgangan va sud amaliyotidagi kamchiliklarni ko'rsatib o'tgan. Saidovning ishlarida mulkiy nizolarni hal qilishda sud tizimining samarasizligi va qonunchilikdagi bo'shliqlar alohida e'tibor qozongan.

O'zbekistonda mulk huquqini himoya qilish bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar asosan qonunchilikning huquqiy asoslariga e'tibor qaratgan bo'lsa, amaliyotdagi muammolar, xususan, sud jarayonlarining samaradorligi va fuqarolarning huquqiy xabardorligi masalalari kamroq o'rganilgan. Shu sababli, ushbu maqola mulk huquqini himoya qilishning nafaqat huquqiy, balki amaliy jihatlarini ham chuqur tahlil qilishga qaratilgan.

Mulk huquqining qonunchilik asoslari. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 36-moddasiga ko'ra, har bir shaxs mulk huquqiga ega va bu huquq davlat tomonidan himoya qilinadi. Ushbu modda mulk huquqining asosiy kafolatlarini belgilab, uning noqonuniy buzilishiga yo'l qo'yilmasligini ta'minlaydi. O'zbekiston Fuqarolik Kodeksining 83-90-moddalari mulk huquqining mazmuni, shakllari va himoya usullarini aniq belgilaydi. Masalan, Fuqarolik Kodeksining 83-moddasi mulk huquqining ob'ektlari sifatida ko'chmas va ko'char mulkni, shuningdek, intellektual mulkni keltirib o'tadi.

2019-yilda qabul qilingan "Mulk huquqini himoya qilish to'g'risida"gi qonun mulk huquqi subyektlarining huquqlarini yanada mustahkamladi. Ushbu qonun mulkni noqonuniy egallab olishga qarshi choralar, mulkiy nizolarni hal qilishda mediatorlik institutini rivojlantirish va davlat organlarining mulk huquqini himoya qilishdagi mas'uliyatini oshirish kabi yangi mexanizmlarni joriy etdi. Qonun, shuningdek, xususiy mulkchilarning huquqlarini himoya qilishda davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirishga xizmat qildi.

Qonunchilikdagi muhim o'zgarishlardan biri sifatida 2020-yilda yer mulkchiligiga oid qonunchilikda kiritilgan o'zgartirishlarni keltirish mumkin. Ushbu o'zgartirishlar yer mulkchilariga qo'shimcha imtiyozlar berdi, xususan, yer uchastkalarini xususiylashtirish jarayonlarini soddalashtirdi. Shu bilan birga, "Davlat-xususiy sheriklik to'g'risida"gi qonun (2020) mulk huquqini himoya qilishda davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlashga

xizmat qildi. Biroq, qonunchilik normalarini amalda qo'llashda muammolar mavjud. Masalan, qonunlarni talqin qilishda yagona yondashuvning yo'qligi, byurokratik to'siqlar va davlat organlari o'rtasidagi muvofiqlashtirishning yetishmasligi mulk huquqini himoya qilish samaradorligini pasaytiradi.

Bundan tashqari, mulk huquqini himoya qilishda notarial tizimning roli ham muhimdir. Notariuslar mulkiy bitimlarning qonuniyligini tasdiqlash orqali mulk huquqini himoya qilishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi.

Takliflar. Mulk huquqini yanada samarali himoya qilish uchun quyidagi takliflar ilgari suriladi:

1. *Qonunchilikni takomillashtirish.* Mulk huquqiga oid qonunlarni aniqlashtirish va sud qarorlarida yagona talqinni ta'minlash uchun maxsus qonunchilik qo'llanmalari ishlab chiqilishi kerak. Bu sudyalarning qaror qabul qilish jarayonida qonunlarni bir xil talqin qilishiga yordam beradi.

2. *Sud jarayonlarini raqamlashtirish.* Elektron sud tizimini joriy etish orqali mulkiy nizolarni ko'rib chiqish jarayonlarini tezlashtirish va byurokrtiyani kamaytirish zarur. Masalan, fuqarolarga arizalarni onlayn topshirish imkoniyatini berish vaqtni tejaydi.

3. *Mediatorlik institutini rivojlantirish.* Suddan tashqari nizolarni hal qilish mexanizmlarini kengaytirish orqali sud tizimining yuklamasini kamaytirish mumkin. Mediatorlik xizmatlarini rivojlantirish uchun maxsus treninglar tashkil qilish va bu sohada mutaxassislarni tayyorlash lozim.

4. *Sudyalar malakasini oshirish.* Mulk huquqiga oid nizolar bo'yicha sudyalarga maxsus treninglar o'tkazish va xalqaro tajribani o'rganish imkoniyatini yaratish kerak. Bu sud qarorlarining sifatini oshiradi va adolatli yechimlarni ta'minlaydi.

5. *Fuqarolar o'rtasida huquqiy xabardorlikni oshirish.* Mulk huquqiga oid qonunchilik bo'yicha ommaviy axborot kampaniyalarini tashkil qilish fuqarolarni o'z huquqlari to'g'risida xabardor qiladi. Masalan, ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlar orqali mulk huquqini himoya qilish bo'yicha ma'lumot tarqatish samarali bo'lishi mumkin.

6. *Notarial tizimni takomillashtirish.* Notarial xizmatlarning xarajatlari va jarayonlarini soddalashtirish orqali fuqarolar uchun mulkiy bitimlarni amalga oshirishni osonlashtirish zarur.

Xulosa. O'zbekistonda mulk huquqini himoya qilish qonunchilikda mustahkam asosga ega bo'lsa-da, amaliyotda bir qator muammolar mavjud. Sud tizimining samaradorligini oshirish, qonunlarni yagona talqin qilish, suddan tashqari nizolarni hal qilish mexanizmlarini rivojlantirish va xalqaro tajribani

joriy etish orqali mulk huquqini himoya qilishni yanada takomillashtirish mumkin. Ushbu choralar nafaqat fuqarolar va yuridik shaxslarning huquqlarini himoya qilishga xizmat qiladi, balki mamlakat iqtisodiy islohotlarining muvaffaqiyatiga va xorijiy investitsiyalarni jalb qilishga ham hissa qo'shadi. Mulk huquqining samarali himoya qilinishi O'zbekistonning iqtisodiy rivojlanishi va fuqarolar farovonligini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xo'shimov, R. (2015). *O'zbekiston Respublikasida konstitutsiyaviy huquqlar*. Toshkent: Adolat.
2. Saidov, A. (2018). *Fuqarolik huquqida mulk huquqi*. Toshkent: TSU Yuridik nashriyoti.
3. Smith, J. (2017). *Property Rights in Europe: A Comparative Study*. London: Routledge.
4. Bauer, K. (2019). *International Property Law*. New York: Springer.